

O'ZBEK TILINI O'QITISHDAGI ZAMONAVIY INTERFAOL METODLAR

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10433268>

Yuldoshev Nazar O'sarovich

Qarshi innovatsion ta'lim universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *ushbu maqolada o'zbek tilini o'qitishdagi zamonaviy interfaol metodlaridan foydalanish, ta'limda asosan ta'lim modellaridan ya'ni ekstraaktiv, faol, introaktiv va interaktiv ta'lim modellaridan foydalanish, o'qituvchi o'quvchilarning o'quv qurollarini faol qo'llab-quvvatlashi, o'quvchilarga ma'lum o'quv materiallarini o'zlashtirishga o'z shaxsiy tajribasi asosida yondashish va boshqalar to'g'risida yozilgan.*

Kalit so'zlar: *o'zbek tili, interfaol metodlar, ekstraaktiv, introaktiv, interaktiv, ta'lim, model.*

Аннотация: *в данной статье рассматриваются о использование современных интерактивных методов в обучении узбекскому языку, преимущественно использование образовательных моделей в образовании, т.е. о экстрактивной, активной, интерактивной образовательных моделей, учитель использует образовательные средства учащихся, написанные о его активная поддержка, подход к освоению студентами тех или иных учебных материалов на основе своего личного опыта и т.д.*

Ключевые слова: *узбекский язык, интерактивные методы, экстрактивный, интерактивный, обучение, модель.*

Bu jarayonni yanada rivojlantirish, o'zbek tilining xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirish, uni o'rganishga qiziqishni rivojlantirish, bu jarayonni samarali tashkil etish borasidagi tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish talab etiladi.

Bunday yo'nalishlardan biri – chet tilini o'qitishning jahon tajribasida eng yuqori natijalarni ko'rsatuvchi interfaol o'qitish modelidir. Tajribadan ma'lumki, ta'limda asosan ta'lim modellaridan keng foydalaniladi. Bular ekstraaktiv, faol, introaktiv va interaktiv ta'lim modellari. Interfaol ta'lim - bu o'qituvchi va talabalar, shuningdek, talabalar o'rtasidagi faol muloqot va ma'lumot almashish jarayoni. Bu jarayonda ishtirokchilar o'rtasida faol axborot almashinuvi kommunikativ tarzda namoyon bo'ladi. Bu o'zbek tilini o'rganayotgan o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim omil bo'lib, nafaqat imkoniyat yaratish, balki ma'lumotlarni amaliy shaklda hayotga tatbiq etish ham muhim ahamiyatga ega. Odatda, an'anaviy ta'lim modelida o'quvchi o'z bilimi yoki tajribasini tavsiflaganda, o'qituvchi ko'pincha uning fikrlarini to'xtatadi va ularni jiddiy ta'lim axboroti sifatida qabul qilmaydi. Keyin u muhokama qilinayotgan mavzuni "o'ziga xos tarzda" tushuntirishga harakat qiladi. Bunday harakat ko'p tomonlama aloqa qoidalaridan birini buzishga olib keladi - "o'qituvchining fikri - talabaning qo'shimchasi". Talabaning

hayotiy tajribasi, jumladan, o'qitilayotgan fanning asoslarini o'zlashtirish tajribasi o'z maqsadiga (o'qituvchining maqsadi) erishishning juda oddiy, e'tiborga loyiq vositasi bo'lib, u hali to'liq amalga oshmagan. Talabaning muayyan mavzu bo'yicha bilimi, uning sub'ektiv bahosi va fikri o'qituvchi uni tushunishi va qabul qilishi uchun "muloqot filtri" bo'lib xizmat qiladi. Interfaol ta'lim modelidan foydalangan holda chet tillarini o'qitishni tashkil etish quyidagi xulosalarning to'g'riligini tasdiqlaydi:

1. O'quvchilarga ma'lum o'quv materiallarini o'zlashtirishga o'z shaxsiy tajribasi asosida yondashish imkoniyati berilsa, zarur bilim, ko'nikma va malakalar kerak bo'lganda o'zlashtiriladi;

2. Agar o'qituvchi o'quvchilarning o'quv qurollarini faol qo'llab-quvvatlasa, ular juda yaxshi o'rganadilar;

3. Agar o'qituvchi, birinchidan, o'quvchilarning imkoniyatlaridan kelib chiqib, bilim olishning samarali vositalarini tanlay olsa, ikkinchidan, o'z fikri bilan to'g'ri kelmasa ham, ularning fikrini hisobga olsa, o'quvchilar o'zlari xohlagan fanlarni o'rganadilar. Talabalarga o'zbek tilini o'rgatish jarayonida interfaol jarayonning mavjudligi o'qituvchining "kuch"ini inkor etibgina qolmay, balki o'quvchining bilim darajasini baholash, yutuq va kamchiliklarini aniqlash imkonini beradi. Interaktiv jarayonning yana bir afzalligi:

- talabalarning shaxsiy fikrini ifoda etish;

- o'z qarashlarini himoya qilish;

- boshqa odamlarning fikrlarini tinglash, ularni umumlashtirish, bildirilgan fikrlardan asosiy, muhim va haqiqiyliklarini aniqlash, xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantirish;

- o'quv jarayonida interfaol usullardan to'g'ri va samarali foydalanish ko'nikma va malakalarni oshirishdan iborat. Binobarin, ta'lim jarayoniga mohir va badiiy yondashish, uni ehtiyojga qarab tashkil etish komil shaxsni tarbiyalashning muhim shartlaridan biri bo'lib, har bir o'quvchining o'ziga xos g'oyasi bo'ladi.

O'quv topshiriqlari shu fikr asosida amalga oshiriladi. Talabaning ta'lim faoliyati uning bilim olishda shaxsiy tajribasiga tayanishi yoki o'quv materialini o'zlashtirishga shaxsiy tajribasini yo'naltirishi bilan belgilanadi. Barcha o'quvchilarning fan va o'quv materiallarini o'zlashtirishga bo'lgan munosabatida bir qancha umumiy tamoyillar o'z ifodasini topadi. Ular quyidagichadir:

1. O'quvchilarning individual tushunchalarini rivojlantirish orqali mavzuni o'zlashtirishlari;

2. Ta'lim jarayoni shaxsga o'zining oldingi va yangi bilimlarini uyg'unlashtirib, bilimlarni o'zlashtirib, chuqur anglab yetganligini isbotlash imkoniyatini yaratishi kerak. Bu imkoniyat talabaga munozara jarayonida faol ishtirok etishga yordam beradi;

3. Bilimlar madaniyat, o'tmish tajribasi va ijtimoiy sub'ektlar tomonidan shakllantirilgan qadriyatlar ta'sirida yaratiladi, shuning uchun aqliy faoliyatning paydo bo'lishida rang-baranglik asosiy rol o'ynaydi;

4. Falsafiy qarashlar muammoni o'rganish, dialog (suhbat, muhokama) tashkil etish va aniq vaziyat yoki vaziyatni baholashga qaratilgan faoliyat shakllarini o'quv amaliyotida

qo'llash maqsadga muvofiqligini tasdiqlaydi. o'quv materiali har bir talabaning shaxsiy tajribasida namoyon bo'lishi va uni kommunikativ faoliyatga yo'naltira olishi. Amerikalik olim-o'qituvchi G.Jonson o'z tadqiqotlarida bu muammoni qanday va qay darajada samarali hal etish mumkinligini tahlil qiladi va "o'zaro hamkorlikda bilim olish bosqichlari" nazariyasini ilgari suradi. U quyidagi beshta asosiy holatni o'z ichiga oladi:

- 1) boshlang'ich pozitsiyada mavjud bilimlarni namoyish qilishni tashkil etish (daqiqalar);
- 2) mavjud bilimlarni yangi bilimlarni egallash uchun asos bo'lishini ta'minlash;
- 3) shaxsiy yondashuv va tajriba asosida o'z qarashlarining asosligini baholash;
- 4) olingan bilimlarni har xil nuqtai nazardan teskari tahlil qilish;
- 5) bildirilgan fikrlarni hamma uchun birdek tushunarli qilib umumlashtirish (sintez qilish).

O'qituvchi va o'quvchining maqsaddan natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishga qaratilgan bo'lib, bunda ishlatiladigan texnologiya o'quvchilarning bilim saviyasi, guruh tabiati va sharoitga qarab tanlanadi.

"Charxpalak". Ushbu texnologiya o'quvchilarni o'tilgan mavzularni esga olish, mantiqan fikrlab, berilgan savollarga mustaqil ravishda to'g'ri javob berish va o'z-o'zini baholashga o'rgatishga hamda qisqa vaqt ichida o'qituvchi tomonidan barcha o'quvchilarning bilimlarini baholashga qaratilgan. Bu usulni qo'llashdan maqsad o'quvchilarni dars jarayonida mantiqiy fikrlash, o'z fikrlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, o'zlarini baholash, yakka va guruhlarda ishlash, boshqalar fikriga hurmat bilan qarash, ko'p fikrlardan keraklisini tanlab olishga o'rgatishdir. Ushbu texnologiya ona tili va adabiyot darslarining boshlanishi va oxirida yoki biron-bir bo'lim tugallanganda o'tilgan mavzuning o'quvchilar tomonidan qay darajada o'zlashtirilganlik darajasini baholash, takrorlash, mustahkamlash uchun mo'ljallangan. "Charxpalak" texnologiyasi quyidagicha amalga oshiriladi:

- o'quvchilar sharoitga qarab guruhlariga ajratiladi;
- tarqatma materiallar guruh a'zolariga tarqatiladi;
- belgilangan vaqt ichida guruhlar tarqatmadagi topshiriqni bajarib, uning o'ng burchagiga guruh raqamini, chap burchagiga esa o'zining ramziy belgisini qo'yib ushbu tarqatmani keying guruhga "charxpalak aylanmasi" yo'nalishida almashtiradilar;
- boshqa guruh a'zolari ham tarqatmadagi vazifani bajaradilar va o'zgartirishlar kiritadilar;
- materialning oxirgi almashishidan so'ng har bir guruh o'zi ilk bor to'ldirgan tarqatmani o'z ramziy belgisi asosida tanlab oladi;
- o'qituvchi tarqatma materialda berilgan vazifalarni o'qiydi va jamoa bilan birgalikda to'g'ri javobni belgilaydi yoki tarqatma materialdagi vazifalar ekranda yoritilib, to'g'ri javob aytib o'tiladi;

- har bir o'quvchi to'g'ri javob bilan belgilangan javoblaridagi farqlarni aniqlaydilar va o'zlarini baholaydilar

Noan'anaviy darslarni tashkil etishda interfaol metodlar muhim bo'g'in hisoblanadi. Ular o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro faol munosabatlarida tashkil etiladigan mashg'ulot turidir. Bunda o'qituvchi va o'quvchi o'zaro hamkorlikda ishlaydi. Fikrlar to'qnashuvi yuzaga keladi. O'quvchining erkin fikrlash jarayoni yangi pog'onaga ko'tariladi. O'qituvchi shu tarzda o'quvchilarni faollashtiradi, o'zlashtirishi past o'quvchilar dunyoqarashi va tafakkurini boyitib boradi. Ta'lim uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning sifati darsda qo'llanilgan metodlarga bog'liq. Darsning mazmunli o'tishi, unda qanday metodlardan foydalanilgani va natijaga erishilgani o'qituvchining mahorati, bilim darajasini belgilaydi. Darsda metodlar to'g'ri tanlansa, maqsadga tez va oson erishiladi. Interfaol metodlarni tanlash har bir darsning didaktik maqsadidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Bu esa o'qituvchidan har doim bir xil usulda emas, dars mavzusiga mos metodlar asosida dars o'tishni talab etadi. Buning uchun o'qituvchi doimo o'z ustida ishlashi, bilim va kasbiy malakasini oshirib borishi, ilm-fan yangiliklaridan xabardor bo'lishi va o'z faoliyatida ulardan samarali foydalanishi lozim. O'qituvchi bir vaqtning o'zida ijodkor, aktyor va fan bilimdoni bo'lsa, kasbiy mahoratidan kelib chiqqan holda darsning mazmuni, o'quvchilarga yetkazish usul va shakllari, vositalarini oldindan belgilab, mavzuga mos metodni tanlasagina dars samaradorligi yuqori bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jumanova D.R., Rus tili kursi amaliyoti, o'quv qo'llanma –T 2014-123 b.
2. Mitrofanova, O.D. Rus tilini chet tili sifatida o'qitish metodologiyasida an'anaviy va yangi In: A. N. Shchukin (ed.-komp.) Filologiya universitetida til va madaniyat. O'qish va o'qitishning dolzarb muammolari: Ilmiy ishlar to'plami. Moskva: GIRYA ularni. A. S. Pushkin; Filomatis. 2006 yil.
3. Badanina, I.V. Xorijiy auditoriyada zamonaviy rus tili grammatikasining dolzarb jarayonlarini o'rganish / I.V. Badanin. – M., 2005 yil.
4. Bayamanova R.G. Kommunikativ yo'naltirilgan rus tili darsini tashkil etish. O'quv va uslubiy qo'llanma. Qarag'anda, 2006 yil.
5. Goyxman O.Ya., Nadeina T.M. Nutq aloqasi: Darslik. – 2-nashr, qayta ko'rib chiqilgan. va qo'shimcha – M., 2007 yil.
6. Kostomarov V.T., Mitrofanova O.D. Talabalar uchun rus tili o'qituvchilari uchun uslubiy qo'llanma. M., 1976; 4-nashr, qayta ko'rib chiqilgan - M., 1988 yil.
7. Mangus I.Yu. Chet tili sifatida rus tili darsligidagi kognitiv strategiyalar tizimi (nazariya va amaliyot). - M., 2000 yil.
8. Passov E.I. Kommunikativ chet tili ta'limining dastur-kontsepsiyasi.—M., 2000.
<https://fayllar.org/federalenoe-gosudarstvennoe-byudjetnoe-v3.html?page=7>
www.tdpu.uz
www.pedagog.uz
www.Ziyonet.uz